

УДК 336.71:005.332.4

JEL: G 21, L 29, M 31, O 16

[http://doi.org/10.31474/1680-0044-2024-1\(29\)-4-13](http://doi.org/10.31474/1680-0044-2024-1(29)-4-13)

О.В. Мізіна,
О.В. Амеліницька

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ ТА НАПРЯМІВ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ АТ «ОЩАДБАНК»)

Метою дослідження є уточнення сутності поняття конкурентоспроможності на фінансовому ринку, визначення напрямів та складових оцінки конкурентоспроможності банківських установ, розгляд особливостей такої оцінки на прикладі конкретного банку

Методики. Для досягнення поставленої мети виконано аналітичні дослідження та використано методи: аналізу інформації з відкритих джерел та засобів масової інформації; структурно-логічного узагальнення та систематизації; розрахунку аналітичних індексів; таксономічний; матричний з використанням матриці БКГ; експертних оцінок; аналітично-розрахунковий

Результати. Проведено аналіз досліджень та публікацій щодо сутності поняття «конкурентоспроможності» та особливостей його визначення стосовно банківських установ. Систематизовано пропозиції щодо проведення та відповідного інструментарію оцінки конкурентоспроможності банків. Наведено рекомендації щодо виявлення напрямів підвищення конкурентоспроможності. Проведена апробація запропонованого підходу (з використанням певної послідовності та відповідних методів оцінки) на прикладі діяльності АТ «Ощадбанк»

Наукова новизна. Запропоновано авторське визначення категорії «конкурентоспроможності банківських установ». Уточнено умови використання аналітичних індексів в оцінці конкурентоспроможності, підходів до здійснення комплексної оцінки, в тому числі з використанням якісних показників. Запропоновано алгоритм послідовної та багатоаспектної оцінки конкурентоспроможності банків.

Практична значимість. Розроблені рекомендації науково-методичного та практичного характеру сприятимуть підвищенню об'єктивності оцінки конкурентоспроможності банківських установ та пошуку напрямів її підвищення з урахуванням особливостей та специфіки діяльності банків.

Ключові слова: банківські установи, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, матричні методи, комплексна оцінка, рейтинг, експертні методи, прибутковість

Вступ. Підтримка високого рівня конкурентоспроможності суб'єктів діяльності різних сфер та галузей економіки є запорукою конкурентоспроможності економіки держави в цілому, її стабільного функціонування та розвитку. Поняття конкурентоспроможності стосується дуже широкого кола об'єктів, дещо видозмінюється щодо кожного з них, але й завжди містить загальне, а саме – здатність та можливість виконувати зобов'язання в умовах ринкових відносин та тиску з боку інших ринкових «гравців».

Одну з ключових позицій в сучасній економіці займають банківські установи, які забезпечують не лише стійкість функціонування та розвиток господарської системи держави в цілому, але й підприємств, як бази цього. Динамічний розвиток фінансового ринку України, незважаючи на наслідки пандемії та військове вторгнення в країну, дії Національного банку України щодо скорочення чисельності банків в ході реформи 2014-2018 рр. посилюють конкуренцію в цьому секторі, роль якого визначається функцією залучення та перерозподілу фінансових ресурсів на користь пріоритетних галузей економіки між державою, господарюючими суб'єктами та населенням.

Однією з основних функцій банків є мобілізація та концентрація тимчасово вільних коштів та перетворення їх на капітал, що надалі має скласти, в тому числі, основу для кредитних операцій. Банківські кошти не лише мають приносити дохід власникам у вигляді відсотків, а й спрямовуватися на задоволення різнобічних економічних та соціальних потреб. Банки нівелюють ризики притаманні прямому кредитуванню в частині невідповідності необхідних та наявних позикових коштів, інформаційного забезпечення щодо фінансового стану позичальника.

Безумовною є й роль банків в забезпеченні платіжно-розрахункової діяльності як із залученням населення, так і в сфері міжфірмових відносин. Наразі покращення й розвиток платіжних технологій стає запорукою ефективності функціонування не лише платіжної системи, а й фінансово-економічної системи будь-якої розвиненої країни.

Банки можуть впливати на обсяг пропозиції грошей, що обумовлено їх кредитно-депозитною діяльністю. Зростання грошових коштів в разі формування депозитів шляхом їх внесення на рахунки може супроводжуватись їх зменшенням за рахунок

списання грошей з готівкових рахунків для погашення позик. Зростання попиту на кредити веде до збільшення грошової емісії, але важливим є недопущення надлишку коштів в обороті, тому ця сфера суворо контролюється центральним банком [1]

Зростає значення банків й на ринку цінних паперів. Залучення довготермінових інвестицій шляхом випуску акцій або облігацій вимагає від компаній володіння інформацією щодо фінансових показників діяльності контрагентів, можливостей й характеристик різноманітних цінних паперів, умов їх придбання та продажу та іншого. Банки не лише здійснюють відповідну консалтингову діяльність, високий рівень якої забезпечується можливістю контролю над економічною ситуацією й економічною компетентністю, а й можуть здійснювати купівлю цінних паперів за власний рахунок, надалі або продавати їх своїм покупцям, або надавати кредити, тим самим надаючи гарантії реалізації відповідних цінних паперів [2].

Наведені вище особливості діяльності банківських установ, їх відмінності в використовуваних показниках оцінки такої діяльності в порівнянні з підприємствами та організаціями різних сфер та галузей обумовлюють й особливості оцінки їх конкурентоспроможності.

Метою статті є уточнення сутності поняття конкурентоспроможності на фінансовому ринку, визначення напрямів та складових оцінки конкурентоспроможності банківських установ, розгляд особливостей такої оцінки на прикладі конкретного банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як було відзначено вище, категорія «конкурентоспроможність» розглядається в дослідженнях широкого кола об'єктів від мікрорівня (товари, фірми) до макрорівня (регіони, країни). Найбільш часто базовою категорією таких досліджень є «конкурентоспроможність фірми». Але навіть щодо її трактування на сьогодні немає згоди.

Вважається, що розуміння сутності конкурентоспроможності фірми обґрунтовано М. Портером в його теорії «конкурентних переваг», які має мати конкретна фірма (підприємство) відносно інших фірм або хоча би мати здатність перебувати на одному рівні з ними.

Саме такої точки зору дотримуються О. Вовчак та В. Халло [3], відзначаючи, що банківська конкуренція знаходить прояв в динамічному суперництві банків, коли вони прагнуть до забезпечення стійких

конкурентних переваг на ринку банківських послуг.

З цим також перегукується точка зору Шинкаренка В.Г., Бондаренка А.С. [4], що визначають конкурентоспроможність підприємств як динамічну характеристику їх здібностей «адаптуватись до змін зовнішнього середовища і забезпечувати при цьому поставлений рівень конкурентних переваг»

Згідно з О. Шестопаловою [5] діяльність банківських установ можливо розглядати як діяльність таких підприємств, що виробляють специфічні продукти та послуги, а конкурентоспроможність банку «відображає успішність його функціонування в процесі набуття, утримання та розширення ринкових позицій, що передбачає здатність банківської установи забезпечувати відповідність власних послуг запитам споживачів та протистояти негативному впливу зовнішнього середовища». Тут слід зауважити, що оцінка конкурентоспроможності фірм, як правило, передбачає оцінку їх продукції та різноманітних сторін діяльності, але банківський продукт має значні особливості, основу яких складає відсутність його матеріального втілення в загальному розумінні. Продуктом є послуга, як результат здійснення комісійно-посередницьких та інших операцій, параметри та відповідність вимогам якого досить важко (майже неможливо) визначити.

Крім того, за зауваженнями, що викладено в [3] зараз спостерігається певна однорідність банківських продуктів, а конкурентна боротьба скоріше переміщується в площину змагань за вільні дешеві ресурси. Конкуренція здійснює й зворотній вплив, особливо в аспекті визначення цін на продукти фінансових установ.

Згідно цих аспектів розроблено пропозиції щодо визначення критеріїв конкурентоспроможності банківських продуктів за групами оцінки – відповідно вартість та якість банківського продукту [6]. Перший критерій охоплює як базову ціну банківських продуктів, так й стимулюючі складові. Другий має ряд аспектів: елементний (широта та глибина асортименту, збіг з асортиментом конкурентів та інше); функціональний (час до початку та самого обслуговування та інше); організаційний (зручність часів роботи та розташування та інше); інформаційний (інформація щодо обслуговування, асортименту та інше).

Подальша оцінка здійснюється на основі думок експертів з урахуванням ваги аспектних характеристик шляхом порівняння з

показниками конкурентів. Відносні одиничні критерії надалі визначають групові показники та інтегральний показник конкурентоспроможності продукту банку. Кінцева оцінка конкурентоспроможності продукту визначається за шкалою Е. Харрінгтона

Такий підхід має право на існування, але кінцева оцінка набагато в чому залежить від кваліфікації та обізнаності експертів. Саме тому, як вказано в [3], Нацбанк України просуває ідею необхідності створення незалежних рейтингових агенцій, завданнями яких має бути підвищення прозорості банків, побудова засад справедливої конкуренції, в тому числі в сфері боротьби за вартість грошових засобів, внаслідок того, що висока рейтингова оцінка банку дозволить залучати засоби за більш низькою ціною в порівнянні з низько рейтинговими конкурентами.

Згідно Міщенко В. [7] до факторів, що визначають конкурентоспроможність фінансових установ слід віднести інфраструктуру, інтернаціоналізацію, менеджмент, фінанси (в тому числі якості фінансових послуг) та інше. Практично в такому випадку конкурентоспроможність розглядається як здатність здійснення ефективної діяльності (на основі задіяння фінансових, людських, інформаційних, логістичних та інших ресурсів) з метою досягнення продажів з максимальним (або оптимальним) рівнем прибутку.

Виклад основного матеріалу. На основі вище викладеного в подальшому пропонується під конкурентоспроможністю банківських установ розуміти здатність забезпечувати стійкі конкурентні переваги на основі відповідності послуг запитам споживачів в умовах змін зовнішнього середовища задля забезпечення ефективної поточної діяльності та стратегічних перспектив розвитку. Ефективність діяльності в даному випадку розуміє не лише рівень прибутковості діяльності при задіяній величині ресурсів (фінансових, людських та інших), але й можливість дотримання певних вимог НБУ, що визначають саму можливість банківської діяльності.

На сьогодні негативний вплив російської агресії, неможливість діяльності (повної чи обмеженої) багатьох підприємств внаслідок військових дій на частині та відсутності безпеки практично на всій території України, блокування імпортно-експортних шляхів та інше впливають на зниження рівня капіталізації банківських установ, додаткове обмеження наборів банківських послуг, підвищення резервів під можливі збитки внаслідок

зростання ризикованості діяльності. Послабити вплив кризових явищ можливо за рахунок впровадження інноваційних методів управління та підвищення конкурентоспроможності банківських установ. А це в свою чергу робить актуальним пошук ефективної та зрозумілої методики оцінки останньої.

Велика кількість та унікальність банківських продуктів (на що зверталась увага вище) привела до того, що на сьогодні не існує загальноприйнятої методики оцінювання конкурентоспроможності банків. Як правило, окремі підходи та інструменти її оцінки є запозиченими з інших галузей економіки. Обираючи будь-які з них, виходять з мети аналізу, можливості отримання даних, періоду здійснення аналізу і т. д.

Можливість отримання певних конкурентних переваг визначається умовами ринку та можливістю визначення вектору розвитку в цих умовах. Тому використання знаходять такі аналітичні методи, як розрахунок індексів Херфіндаля-Хіршмана, Розенблюда та інші та використання матричних методів (матриці БКГ, McKinsey та інших), що застосовуються до окремих аспектів діяльності. Загальний висновок про динаміку змін дозволяють зробити графічні методи (побудова профілів та радарів конкурентоспроможності і т. п.), але вони не дозволяють визначити показник рівня конкурентоспроможності.

Найбільш конкретну оцінку дозволяють отримати індексні методи, в основу яких покладено порівняння з банками-лідерами, або порівняння з показниками за минулі періоди, або порівняння з середніми показниками по галузі.

На думку великої кількості дослідників найбільш доцільним є використання комплексних методів, серед яких виділяють таксономічний аналіз та метод відстаней. Методи дуже схожі, що простежується в однотипній побудові матриці спостережень та необхідності стандартизації вихідних значень, а також в розгляді ознак стимуляторів та дестимуляторів.

Розповсюдженими у світі є також експертні методи, в першу чергу у вигляді кредитних та інших рейтингів. Національний банк України не лише вказує на необхідність створення незалежних рейтингових агенцій, але й сам періодично здійснює рейтингову оцінку найстійкіших банківських установ (на основі проміжної скороченої окремої фінансової звітності банків). За його методологією враховуються фінансові показники, стресостійкість, лояльність вкладників та експертні оцінки аналітиків, щоб зменшити вплив імовірності надання банками викривлених даних. Відповідна методологія

розрахунку представлена на офіційному порталі Міністерства Фінансів України [8]

Особливу складність завжди представляє оцінка конкурентоспроможності за якісними показниками. Побудова рейтингів за вище згаданою методологією частково дозволяє вирішити це завдання. На визначення якісного показника стресостійкості впливають залежність від вкладів фізичних осіб, достатність капіталу, прибутковість та інше. Лояльність визначається показниками частки банку на ринку роздрібних депозитів, його платіжної репутації, досвіду роботи на ринку і т. д. Оцінка аналітиків представляє середню оцінку надійності банку пулом експертів.

Кожен із вище згаданих методів лише додає частину в «мозаїку» оцінки конкурентоспроможності, тому для отримання загальної картини слід використовувати ці методи в сукупності.

Особливості оцінки конкурентоспроможності банківських установ та пошуку напрямів її підвищення із застосуванням наведених підходів доцільно проілюструвати на конкретному прикладі. У якості об'єкту аналізу буде розглянуто діяльність АТ «Ощадбанк».

При дослідженні діяльності конкретного банку слід враховувати його мету, стратегію, відповідні фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, принципи здійснення діяльності і т. д.

Ощадбанк є комерційним банком з найбільшою кількістю відділень й другим за розміром активів та є у власності держави. Станом на 1 вересня 2023 року активи банку 312,2 млрд. грн., зобов'язання 280,6 млрд. грн., капітал 31,5 млрд. грн. [9]. Це банк з найрозгалуженішою кількістю установ, клієнтами якого є як фізичні особи, так і великий корпоративний бізнес. Фізичні особи мають змогу робити грошові перекази (готівки та з вкладів), відкривати рахунки у національній та іноземних валютах, отримувати виплату заробітної плати/ пенсії, касове обслуговування, соціальну допомогу, іпотечне кредитування та техніки, кредитувати купівлю транспортних засобів,. Спектр послуг юридичних осіб включає клієнт-банк (поповнення обігових коштів, покупка логістичних засобів, устаткування, овердрафт, кредит під депозит та надання банківських гарантій), також пропонується зберігання цінних паперів, інкасація та фінансування зовнішньоторговельних операцій. Основне джерело коштів АТ «Ощадбанк» становлять залучені та запозичені кошти, які складають приблизно 88% від загального обсягу ресурсів.

Найбільшим користувачем кредитів банку в останні роки є корпоративний бізнес, але й

спостерігається зростання частки ММСБ (мікро-, малого та середнього бізнесу) та роздрібного бізнесу, як це наведено на рисунку 1.

Щодо портфелю строкових депозитів - значну частку займають кошти фізичних осіб, близько 90%, кошти ММСБ складає 8% та кошти корпоративного бізнесу 2,2% (див. рис. 2). Протягом 2019-2022 років частка роздрібного бізнесу зростає. Виключення склав 2020 рік внаслідок запровадження заходів через пандемію.

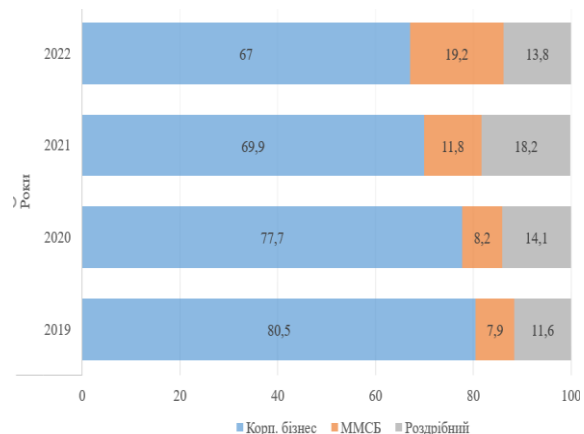

Рис. 1. Структура кредитів АТ «Ощадбанк» за 2019-2022 рр.

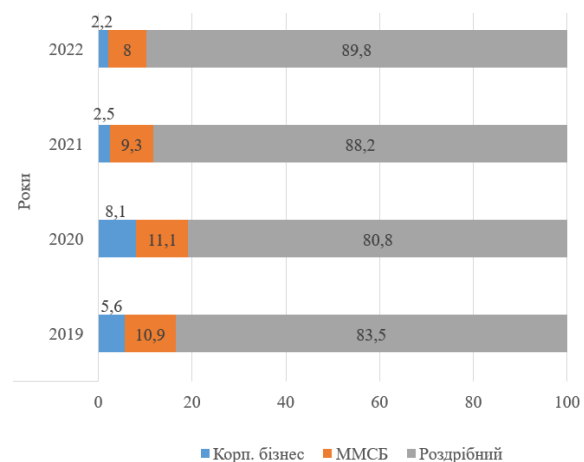

Рис.2. Структура строкових депозитів за 2019-2022 рр.

Як індикатор рівня концентрації в банківській сфері керівництво МВФ рекомендує використовувати індекс Херфіндаля-Хіршмана, при цьому концентрацію визначають за показниками капіталу, активів, залучених коштів, кредитного портфелю та інші. Ступінь монополізації банківського ринку в розрізі основних напрямів діяльності АТ «Ощадбанк» (на ринку спеціалізованих ощадних банків) та в розрізі структурних складових проаналізовано за розрахованими даними, які наведено в табл. 1

Тобто, АТ «Ощадбанк» діє на ринку спеціалізованих ощадних банків, який характеризується високою концентрацією ринку в першу чергу за показником «кредитний портфель фізичних осіб», а також за показниками капіталу та активів. Це обумовлює значну конкуренцію в даному секторі. Щодо депозитного та кредитного портфелю юридичних осіб мова іде про помірну концентрацію ринку, відсутність потужного конкурентного опору в розвитку зазначених напрямів.

Таблиця 1 – Ступінь монополізації банківського ринку за напрямами діяльності АТ «Ощадбанк»

Показник	Значення станом на 01.09.2023
Капітал	0,386
Активи	0,303
Депозитний портфель юридичних осіб	0,235
Депозитний портфель фізичних осіб	0,391
Кредитний портфель юридичних осіб	0,241
Кредитний портфель фізичних осіб	0,492

Тому саме за цими напрямами доцільно активізувати діяльність. В умовах військових дій це потребує додаткового налаштування банківської системи для кращого контролю проблемних кредитів та відстеження вартості ризику.

Оцінку рівня комплексної конкурентоспроможності банків доцільно проводити за найбільш важливими кількісними показниками, а саме прибутковості та ліквідності. Стандартизація різнорідних показників проводиться за формулою (1), в якості еталону обиралось найкраще значення показника за аналізовані періоди, тобто порівняння відбувається з умовним еталонним підприємством.

$$x_{ij} = \left(\frac{a_{ij}^{\phi}}{a_{ij}^{\max(opt)}} \right)^b \quad (1)$$

де x_{ij} - стандартизоване значення i -го показника в j -му банку,

$a_{ij}^{\phi}, a_{ij}^{\max(opt)}$ - відповідно фактичне і максимальне (еталонне) значення i -го показника серед j -х об'єктів,

b - показник ступеня (для показників-стимуляторів дорівнює 1, для дестимуляторів дорівнює -1).

Комплексна рейтингова оцінка за методологією таксономічного аналізу визначається за формулою (2)

$$R_j = k_1 x_{1j}^2 + k_2 x_{2j}^2 + \dots + k_n x_{nj}^2 \quad (2)$$

За результатами підсумкової оцінки визначається ранг банку (або його результативності за певний порівнювальний період). Перше місце має об'єкт, якому відповідає найбільша сума.

Наведемо відповідну оцінку, що простежує зміни комплексної конкурентоспроможності АТ «Ощадбанк» за період 2020-2022 рр. В якості еталону обиралось найкраще значення показника за аналізовані періоди, тобто порівняння відбувалось з умовним «еталонним» підприємством. Аналогічну оцінку можна провести, приймаючи за базу данні найбільш важливих конкурентів, еталоном в цьому випадку виступають найкращі показники вибірки цих банків. Але таке завдання ускладнюється необхідністю пошуків та додаткових розрахунків показників за такими банками.

Для спрощення розрахунків в даному випадку також було враховано, що всі вихідні показники мають не від'ємне значення, тому при визначенні рейтингу до уваги можна приймати не обов'язково квадрати значень стандартизованих показників, а розраховувати просто підсумок таких значень.

Відповідні розрахунки наведено в таблиці 2.

Максимальний рейтинг «умовного еталонного банку» складає 8 балів (оцінка за 8 показниками). Можна стверджувати, що максимальний рівень конкурентоспроможності АТ «Ощадбанк» спостерігався у 2020 році (склав 83,4% від максимуму). Досить значне зниження конкурентоспроможності спостерігається у 2021 році, але ситуація покращується в 2022 році, коли рівень конкурентоспроможності досягає близько 73% від умовного оптимуму. Найбільший негативний вплив на комплексну оцінку здійснюють показники прибутковості.

Істотний вплив на підвищення рентабельності має зміна структури портфелю доходних активів.

Таблиця 2 – Зміна рейтингової оцінки конкурентоспроможності АТ «Ощадбанк» за роками

Показники (i), об'єкти (j)	a _{ij}			m+1	x _{ij}		
	2020 рік	2021 рік	2022 рік		1	2	3
1. Рвлк, %	12,65	4,82	2,88	12,65	1,000	0,381	0,228
2. Ракт, %	1,19	0,45	0,24	1,19	1,000	0,378	0,202
3. ЧПМ, %	3,42	5,69	5,56	5,69	0,601	1,000	0,977
4. ПВитрати/ПДоходи, %	56,73	37,42	33,55	33,55	0,591	0,897	1,000
5. Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2), %	19,00	15,48	14,48	19,00	1,000	0,815	0,762
6. Норматив достатності основного капіталу (Н3), %	13,14	11,83	10,52	13,14	1,000	0,900	0,801
7. Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), %	20,35	27,46	9,79	9,79	0,481	0,357	1,000
8. Коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами (LCRBB), %	360,03	257,97	312,42	360,03	1,000	0,717	0,868
Рейтинг					6,674	5,444	5,837
Ранг					1	3	2

Для формування відповідних заходів потрібно визначити позицію банку на ринку та проаналізувати напрями майбутнього вектору розвитку. Це можливо здійснити з використанням матриці БКГ. Вихідні дані для розрахунків та її побудови наведено в таблиці 3.

На базі даних з табл. 3 побудовано матрицю БКГ (див. рис.3), яка дозволяє

визначити до якого сегменту належить кожен з продуктів (послуг). Середню величину відносної частки ринку та середній індекс росту ринку прийнято в діапазоні від мінімального до максимального значення відповідного показника

Таблиця 3 – Дані для побудови і аналізу матриці БКГ

Назва послуг (продукту)	Обсяг продажів АТ «Ощадбанк», млн. грн.	Обсяг продажів найсильнішого в галузі конкурента («ПриватБанк»), млн. грн.	Місткість ринку, млн. грн.	Відносна ринкова частка АТ «Ощадбанк», %	Темп зростання ринку, %
Депозити до запитання	111,0	130,0	407,0	85,38	52,0
Строкові депозити	245,0	255,0	1160,0	96,08	45,0
Короткострокові кредити	120,0	125,0	571,0	96,03	63,0
Довгострокові кредити	245,0	265,0	1112,0	92,45	18,0
Лізинг	111,0	115,0	416,0	96,53	7,0

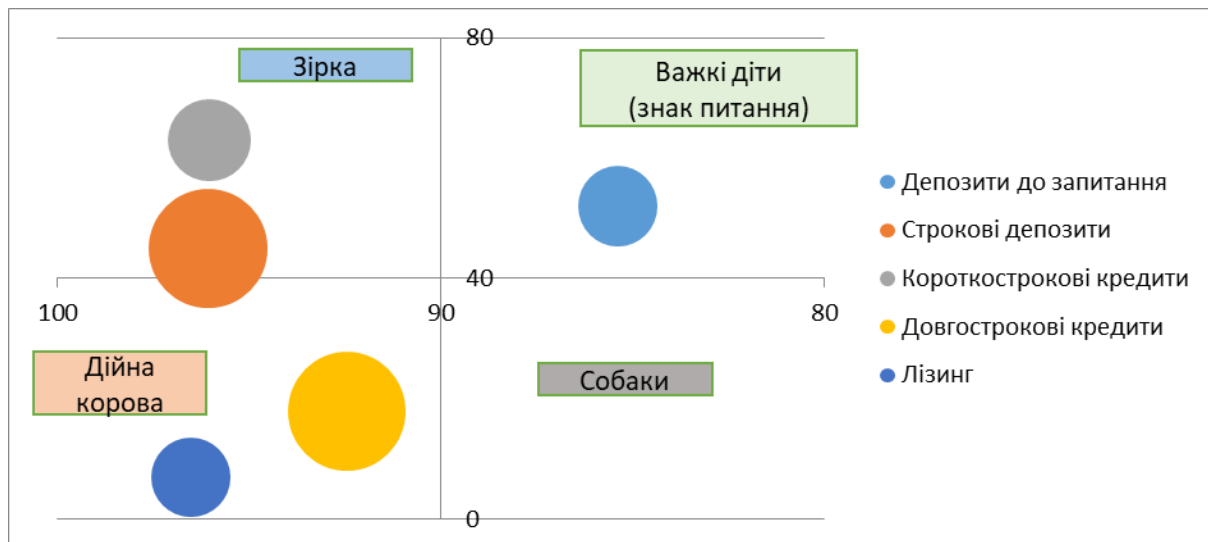

Рис.3. Матриця БКГ за продуктами (видами послуг) АТ «Ощадбанк»

«Зірками» є короткострокові кредити та строкові депозити (причому обсяг останніх вочевидь більший). Відносно цих продуктів слід застосовувати стратегію підтримання конкурентних переваг. «Дійні корови» - це довгострокові кредити та лізинг, щодо яких слід дотримуватися стратегії збору урожаю. Лізингові операції мають значно менший обсяг у порівнянні з іншими, тому доцільне їх нарощування, у тому числі за рахунок скорочення «важких дітей», до яких належать депозити до запитання, які під час проведення військових дій не користуються попитом.

Аналітична картина буде більш повною, якщо врахувати якісну оцінку діяльності АТ «Ощадбанк» за вище згаданої методикою Мінфіну, що враховує стресостійкість банку, лояльність його вкладників та оцінку аналітиків [8]. Особливо наочно це знаходить прояв, якщо аналізується відповідна рейтингова оцінка АТ «Ощадбанк» та інших спеціалізованих ощадних банків.

Відповідна оцінка представлена за періоди - 2 квартал 2022 року та 2 квартал 2023 року, що дозволяє відстежити також й динаміку змін (див. табл. 4)

Найкращі показники має Приватбанк, Ощадбанк займає друге місце. Але, якщо у 2022 році відставання від Привату складало приблизно 12%, то в 2023 році рейтинг Ощадбанку нижче від першого місця лише на 6% (93,9% від рейтингу Приватбанку).

Особливо помітне зростання за показником стресостійкості (збільшення склало 30%), що можна пояснити значною адаптацією до змін економічного ландшафту, що відбулися внаслідок російської агресії.

Але у Ощадбанку (та Приватбанку) дещо знизилась лояльність вкладників (на 7,1% за першим), в той час як Універсал Банк та А-Банк по цьому показнику значно покращили свої позиції

Відмітимо, що за показником лояльності враховується (серед іншого) зростання роздрібного портфелю вкладів за квартал (абсолютне та відносне), зміни яких для великих, стабільно працюючих банків за зрозумілих причин можуть бути меншими, ніж для банків, які намагаються лише боротися за своє місце на ринку. Саме це практично й підтверджує оцінка аналітиків, яка для Ощадбанку зросла майже на 11%, а для А-Банку залишилась незмінною.

Проведений аналіз щодо конкурентоспроможності АТ «Ощадбанк» показав, що за сектором «депозитного та кредитного портфелю юридичних осіб» банк має певні перспективи для роботи, тому важливим виявляється проголошений банком перегляд умов діючих кредитних продуктів з метою розширення кількості потенційних клієнтів ММСБ та оптимізація процесів кредитування для забезпечення більш швидкого прийняття рішень щодо кредитування. Доцільним є й подальший розвиток програм мікрокредитування. За матричним аналізом найбільш перспективними у портфелі банку («зірками») є короткострокові кредити та строкові депозити й саме для них доцільно використовувати стратегію підтримання конкурентних переваг.

Розрахунок рейтингу стійкості від порталу «Мінфін» показав, що банку також

слід звернути увагу на необхідність підвищення лояльності вкладників. Цьому сприяє підвищення загальної частки банку на ринку роздрібних депозитів та підвищення відносних темпів росту роздрібного портфелю вкладів. Вагоме значення також в цьому питанні являє платіжна та загальна репутація банку.

Важливо також продовжувати нарощування оцінки за показником стресостійкості, особливо в частині зростання прибутковості. Показник стресостійкості в основному знаходився на гарному рівні завдяки збереженню ліквідності та достатності капіталу, а також завдяки масштабу діяльності, що визначається місцем банку в ренкінгу активів НБУ.

Підвищення рентабельності може відбуватися за рахунок зміни структури портфелю доходних активів, з чим пов'язують зростання ризиків в сфері банківської діяльності. Тому необхідно підтримувати в актуальному стані політики управління ризиками.

Сприяє зростанню конкурентоспроможності й удосконалення методів комунікації з клієнтами, значну кількість з яких складають фізичні особи. Тому доцільним виявиться розвиток вебпорталу для клієнтів та впровадження нових онлайн-сервісів для взаємодії з державними органами та партнерами, удосконалення системи дистанційного обслуговування.

Обговорення результатів. Проведено аналіз досліджень та публікацій щодо сутності поняття «конкурентоспроможності» та особливостей його визначення стосовно банківських установ. Виявлено доцільність розгляду цієї категорії в банківській сфері в межах підходу, що базується на теорії «конкурентних переваг» М. Портера та запропоновано під конкурентоспроможністю банківських установ розуміти здатність забезпечувати стійкі конкурентні переваги на основі відповідності послуг запитам споживачів в умовах змін зовнішнього середовища задля забезпечення ефективної поточної діяльності та стратегічних перспектив розвитку.

Доведено, що унікальність банківських продуктів веде до відсутності на сьогодні загальноприйнятої методики оцінювання конкурентоспроможності банків та розглянуто можливості використання різних підходів та інструментів оцінки, що є запозиченими з

інших галузей економіки, щодо проведення відповідного аналізу банківської установи.

Надано оцінку конкурентоспроможності та напрямів її підвищення на прикладі АТ «Ощадбанк» за відповідними етапами з використанням широкого спектру інструментів, а саме: розрахунок та аналіз величини індексу Херфіндала-Хіршмана за напрямками діяльності; визначення рівня комплексної конкурентоспроможності та його змін за таксономічним методом; побудова та аналіз матриці БКГ; аналіз впливу якісних показників на основі рейтингових оцінок, що пов'язані із поширенням діяльності незалежних рейтингових агенцій, в тому числі на основі методології, яка представлена на офіційному порталі Міністерства Фінансів України.

Висновок. Необхідність підвищення рівня конкурентоспроможності банківських установ в умовах нестабільного середовища й особливо в умовах впливу військової агресії вимагає подальшої розробки адекватних підходів до її оцінки, розробки нових та адаптації існуючих методів та інструментів її аналізу.

Важливою складовою подальшої модернізації діяльності банків є впровадження цифрових технологій, покращення інфраструктури надання послуг.

Тому необхідним є проведення подальших досліджень, які відкривають можливості оцінки даних параметрів у загальному вимірі рівня конкурентоспроможності.

Подальші перспективи більш повного охоплення даного питання також пов'язані з розробкою методів оцінки людського капіталу, як ключового ресурсу, що визначає конкурентоспроможність установ та включення цього аспекту в узагальнюючу оцінку.

Список використаних джерел:

1. Васюренко Л.В., Федосік І.М. Ресурси комерційного банку: теоретичний та прикладний аналіз: Монографія. Харків: ПП Яковлева, 2003. 88 с.
 2. Коцовська Р., Ричаківська В., Табачук Г., Грудзевич, Я., Вознюк М. Операції комерційних банків. 2-ге вид., доп. Львів: ЛБІ НБУ, 2001. 516 с.
 3. Вовчак О. Халло В. Сутність та особливості банківської конкуренції. *Світ фінансів*. 2008. № 4. С. 86-92.
- URL:

<http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/305>

4. Шинкаренко В.Г., Бондаренко А.С. Управление конкурентоспособностью предприятия. Харьков: Изд-во ХНАДУ, 2003. 186 с.
5. Шестопалова О.В. Конкурентоспроможність вітчизняних комерційних банків. Шляхи її досягнення. *Розвиток економіки України під впливом економічних, соціальних, технологічних та екологічних трендів*: монографія. Запоріжжя, 2015. С. 196-2084. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/773/1/Schestopalova_The_competitiveness_domestic_commercial_banks.pdf
6. Глінський Є.Г. Методичні засади визначення цільового рівня конкурентоспроможності банківських продуктів. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 4. С. 221-228. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/eco-4-2012/221-228.pdf>
7. Міщенко В. Капіталізація банківської системи України: сьогодення та перспективи. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 8. С. 11–17.
8. Офіційний портал Міністерства Фінансів. URL: <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/>
9. Supervision of institutions of the National Bank of Ukraine. URL: bank.gov.ua/ua/supervision/institutions/0032129

References:

1. Vasyurenko L.V., Fedosik I.M. (2003). Resources of a commercial bank: theoretical and applied analysis: Monograph. Kharkiv: PP Yakovlev. 88 p.

2. Kotsovska R., Rychakivska V., Tabachuk G., Grudzevych, Ya., Vozniuk M. (2001). Operations of commercial banks. 2nd ed., add. Lviv: LBI NBU, 516 p.
3. Vovchak O. Hallo V. (2008). The essence and peculiarities of banking competition. *The world of finance*. No. 4. P. 86-92. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/305>
4. Shinkarenko V.G., Bondarenko A.S. (2003). Management of enterprise competitiveness. Kharkiv: Khnadu Publishing House, 186 p.
5. Shestopalova O.V. (2015). Competitiveness of domestic commercial banks. Ways to achieve it. *Development of the economy of Ukraine under the influence of economic, social, technological and environmental trends*: monograph. Zaporizhzhia, P. 196-2084. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/773/1/Schestopalova_The_competitiveness_domestic_commercial_banks.pdf
6. Glinsky E.H. Methodological principles of determining the target level of competitiveness of banking products. *Bulletin of Zaporizhzhya National University*. 2012. No. 4. P. 221-228. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/eco-4-2012/221-228.pdf>
7. Mishchenko V. Capitalization of the banking system of Ukraine: present and prospects. *Bulletin of the National Bank of Ukraine*. 2013. No. 8. P. 11–17.
8. Official portal of the Ministry of Finance. URL: <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/>
9. Supervision of institutions of the National Bank of Ukraine. URL: bank.gov.ua/ua/supervision/institutions/0032129

Надійшла до редакції 10.03.2024 р.

Мізіна Олена Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління та фінансово-економічної безпеки
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Луцьк)
E-mail: olena.mizina@donntu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-2022-3071

Амельницька Олена Володимирівна, - кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри інноватики та управління
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
E-mail: amelnytska_o_v@pstu.edu
ORCID ID: 0000-0001-5296-1688

FEATURES OF ASSESSMENT OF THE COMPETITIVENESS OF BANKING INSTITUTIONS AND DIRECTIONS OF ITS INCREASE (ON THE EXAMPLE OF JSC «OSHCHADBANK»)

Competitiveness is a category and phenomenon that attracts the attention of researchers of many directions and spheres of activity, but still has unsolved problems, mostly of applied importance. Thus, in the aspect of the activity of financial institutions, in particular banking, the issues regarding the essence of the relevant concept and the methods and approaches to its evaluation remain unresolved. Therefore, the purpose of the study was to clarify the essence of the concept of competitiveness in the financial market, to determine the directions and components of the assessment of the competitiveness of banking institutions, to consider the features of such an assessment on the example of a specific bank.

To achieve the goal, a comprehensive analysis of information from open sources and mass media was carried out, methods of systematization, structural-logical generalization, matrix, expert, analytical-calculation and other methods were applied.

The conducted analysis made it possible to offer an author's definition of the category "competitiveness of banking institutions", to systematize proposals and to propose a certain sequence of analysis and assessment of banks' competitiveness and the corresponding tools for such assessment. In the course of the study, the conditions for the use of analytical indices in the assessment of competitiveness were clarified, the features of conducting a comprehensive assessment of the competitiveness of banks, including the use of qualitative indicators, were determined. The result is proposals for the application of a certain algorithm for consistent and multifaceted assessment of banks' competitiveness, which allows for a more justified and systematic determination of directions for its improvement. Approbation of the proposed approach was carried out on the example of JSC "Oschadbank".

The developed recommendations of a scientific, methodical and practical nature will contribute to increasing the objectivity of assessing the competitiveness of banking institutions and finding directions for its improvement, taking into account the peculiarities and specifics of banks' activities.

Keywords: *banking institutions, competitiveness, competitive advantages, matrix methods, comprehensive assessment, rating, expert methods, profitability*

Mizina Olena - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor. Associate Professor of the Department of Management and Financial and Economic Security
Donetsk National Technical University
E-mail olena.mizina@donntu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-2022-3071

Amelnytska Olena - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Innovation and Management
Pryazovsky State Technical University
E-mail: amelnytska_o_v@pstu.edu
ORCID ID: 0000-0001-5296-1688